

Ляховський Ярослав Геннадійович,

ORCID ID: 0009-0006-4845-9357

*аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини***РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОМАНДНІЙ ВЗАЄМОДІЇ****DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCY OF A MAJOR TEACHER
IN TEAM INTERACTION**

У статті розкрито специфіку розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів у процесі командної взаємодії. Обґрунтовано важливість комунікативної компетентності як ключової складової професійної готовності педагога до ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Визначено, що результативне формування цієї якості передбачає урахування комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників, зокрема психологічних особливостей особистості та організаційних аспектів навчального процесу. Проаналізовано психологічні умови формування комунікативної компетентності, серед яких емоційний інтелект, емпатія, установка на співпрацю, рефлексивність і мотивація до міжособистісної взаємодії. Окреслено умови, що сприяють розвитку навичок командної взаємодії, а саме використання інтерактивних методів, створення безпечного середовища для спілкування, впровадження групової діяльності, дидактичних ігрових технологій та елементів навчання через дію. Особливу увагу зосереджено на ролі педагогічної практики як важливої складової професійної підготовки, що створює умови для реалізації комунікативного потенціалу здобувачів в реальних умовах шкільного середовища. Запропоновано низку методичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення змісту і форм освітньої діяльності в межах підготовки майбутніх учителів. Отримані результати можуть бути корисними для викладачів педагогічних закладів вищої освіти, здобувачів, а також для розробників інноваційних програм педагогічної освіти. Поглиблений аналіз взаємозв'язку між командною діяльністю та розвитком комунікативних навичок дозволяє стверджувати, що ефективна взаємодія в команді є не лише умовою професійної підготовки, а й мотиваційним чинником для формування особистісної зрілості майбутнього учителя.

Ключові слова: комунікативна компетентність, майбутній учитель, психолого-педагогічні умови, командна діяльність, педагогічна практика, професійна підготовка, взаємодія, комунікація.

The article reveals the specifics of the development of communicative competence of future teachers in the process of team interaction. The importance of communicative competence is emphasized as a key component of a teacher's professional readiness for effective interaction with participants in the educational process. It has been shown that the effective formation of this structure conveys harmony to the complex of internal and external officials, including the psychological characteristics of the particularities and organizational aspects of the initial process. The psychological formation of communicative competence, including emotional intelligence, empathy, ability to cope, reflexivity and motivation for interpersonal interaction, has been analyzed. The mind has been christened, which will support the development of team interaction skills, as well as the development of interactive methods, the creation of a safe medium for spilling, the promotion of group activities, didactic gaming technologies and elements of learning through action. Particular attention is paid to the role of pedagogical practice as an important warehouse professional training that creates the minds for realizing the communicative potential of students in the real minds of the school community. There are a number of methodological recommendations aimed at in-depth training and forms of educational activities during the training of future teachers. The resulting results may be of benefit to educators, educators, and developers of innovative education programs. An in-depth analysis of the relationship between team activity and the development of communication skills allows us to confirm that effective interaction in a team does not require mental professional training, but motivational official for shaping the special maturity of the upcoming teacher.

Key words: communicative competence, future teacher, psychological and pedagogical minds, teamwork, pedagogical practice, professional training, mutual interaction, communication.

Постановка проблеми. У зв'язку зі змінами в освітньому середовищі, зростанням вимог до професійної мобільності учителів, особливої актуальності набуває проблема формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Успішна професійна діяльність майбутнього учителя тісно пов'язана зі здатністю до ефективної взаємодії в колективі, зокрема в умовах командної роботи. Проте аналіз сучасного стану підготовки майбутніх учителів свідчить

про недостатню увагу до розвитку навичок командної взаємодії, що вимагає створення цілісної системи для формування комунікативної компетентності [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичного впровадження умов, які забезпечать розвиток комунікативної компетентності майбутніх учителів у процесі командної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів у контексті командної взаємодії є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, Н. Ашиток розглядає структуру комунікативної компетентності та етапи її формування, підкреслюючи необхідність інтеграції когнітивного, емоційно-оцінного та поведінкового компонентів [1].

У цьому контексті Т. Білявська наголошує на важливості раннього формування комунікативної компетентності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів [2]. У дослідженні О. Василеги та І. Сидоренка окреслено психологічні умови розвитку зазначеної компетентності, зокрема розвиток емпатії, рефлексії та мотивації до взаємодії [3].

Науковець Н. Волкова запропонувала теоретико-методичну модель підготовки до професійно-педагогічної комунікації, яка є ключовим компонентом формування комунікативної компетентності [4]. Водночас О. Волошина розглядає готовність до роботи в команді як системну характеристику, що формується завдяки взаємодії теоретичних знань та практичного досвіду [5].

Методичні рекомендації П. Горностая акцентують увагу на ефективності групових методів у підготовці майбутніх учителів [6]. М. Денисюк та О. Коберник зазначають, що здатність до роботи в команді є однією з ключових складових професійної компетентності сучасного вчителя, що вимагає відповідної організації освітнього процесу [7].

Дослідження Н. Мирончук та О. Антонової розкриває особливості формування комунікативної компетентності в умовах змішаного навчання, через використання цифрових технологій та адаптивного середовища [8]. К. Пономарьова акцентує увагу на методичному забезпеченні процесу розвитку комунікативної компетентності [9].

Отже, у наукових працях окреслено різні підходи до формування комунікативної компетентності, що створює підґрунтя для подальших розвідок і розробки ефективних

шляхів її формування умов в контексті командної взаємодії.

Мета статті: визначити специфіку розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя в командній взаємодії.

Постановка проблеми. Комунікативна компетентність – це інтегративна якість особистості учителя, що проявляється у здатності ефективно взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу. Вона включає такі структурні компоненти: когнітивний (знання та уявлення про комунікацію), емоційно-оцінний (ставлення до себе, інших і процесу взаємодії), поведінковий (практичні комунікативні навички) [2].

Формування комунікативної компетентності є поетапним процесом, що потребує організаційної, змістової та технологічної цілісності в системі підготовки майбутніх учителів. Розвиток цієї компетентності має відбуватись паралельно з формуванням професійної ідентичності майбутнього вчителя, оскільки саме комунікація є основою професійної взаємодії.

Психологічні аспекти розвитку комунікативної компетентності включають здатність до емоційного резонансу, соціального прогнозування, адаптивності та емпатії. Без належного рівня психологічної зрілості неможливе ефективне формування цієї компетентності у професійному середовищі [3].

Формування професійно-педагогічної комунікації є основою для розвитку комунікативної компетентності. До її провідних принципів належать системність, міждисциплінарність, варіативність і суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Необхідність поєднання теоретичної підготовки з практичним досвідом, зокрема в контексті роботи в команді, є важливим чинником розвитку комунікативних навичок [5].

Поняття комунікативної компетентності охоплює комплекс взаємопов'язаних структурних компонентів, формування яких є необхідною умовою професійного становлення педагога. Проте для її повноцінного розвитку важливо не лише засвоїти відповідні знання та навички, але й забезпечити сприятливі психологічні умови, які створюють внутрішню готовність до ефективної командної взаємодії.

Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності охоплюють сукупність внутрішніх чинників, які забезпечують готовність особистості до ефективної взаємодії в команді. Насамперед це розвиток емоційного інтелекту – здатності розпізнавати власні емоції й емоції

інших людей, регулювати поведінку відповідно до ситуації, що є ключовим у процесі професійної комунікації [3].

До важливих складових належать також емпатія, саморефлексія, здатність до прийняття конструктивної критики та міжособистісна толерантність. Ці якості сприяють встановленню емоційного контакту, довіри та відкритості у взаємодії з колегами та учнями [4].

Мотивація до комунікативної взаємодії є ще одним важливим чинником, оскільки внутрішня потреба в обміні думками, співпраці, підтримці сприяє формуванню гнучкості, стресостійкості та адаптивності в колективі. Мотивація формує позитивне ставлення до комунікації як цінності, що зумовлює відкритість до досвіду інших, готовність до самозміни та розвитку.

Важливою умовою є розвиток саморегуляції, яка передбачає здатність керувати власним психоемоційним станом, що особливо актуально в напружених ситуаціях командної взаємодії. Це включає навички подолання стресу, уникнення імпульсивних реакцій, формування впевненості у собі [4].

Не менш значущим чинником є установка на партнерську взаємодію, яка ґрунтується на принципах поваги, визнання цінності кожного учасника команди, готовності до компромісу й підтримки. Саме така установка сприяє розвитку довіри й зниженню конфліктності в колективі [1].

Сприятливе соціальне середовище, позитивна атмосфера в академічній групі, підтримка викладачів і однокурсників також виступають психологічним ресурсом, що стимулює розвиток комунікативної компетентності. У таких умовах майбутній учитель відчуває себе впевнено, має можливість вільно висловлювати думки та отримувати конструктивний зворотний зв'язок [5].

Психологічні умови формують внутрішню готовність майбутнього вчителя до продуктивної комунікації в команді, сприяючи розвитку емоційної чутливості, мотивації та соціальної відповідальності. Проте ефективне становлення комунікативної компетентності неможливе без належно організованого освітнього процесу, що передбачає створення відповідних педагогічних умов, які забезпечують практичне формування необхідних навичок у реальному професійному середовищі.

Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя охоплюють цілісну систему дидактичних, організаційних і методичних заходів, спрямованих на

активізацію міжособистісної взаємодії в освітньому процесі. Вони створюють середовище, у якому студенти набувають не лише теоретичних знань, а й практичних умінь ефективного спілкування в команді [4].

Однією з базових умов є впровадження інтерактивних методів навчання – таких як проєктна діяльність, рольові ігри, дискусії, дебати, аналіз конкретних ситуацій (case study). Ці методи сприяють залученню студентів до активного обміну думками, формуванню вміння аргументувати позицію, вислуховувати інших і досягати згоди [6].

Важливим чинником є створення безпечного освітнього простору, в якому студенти можуть вільно висловлювати власні ідеї без страху осудом. Позитивний психоемоційний клімат у групі сприяє розвитку довіри, відкритості й доброзичливості – основ для ефективної командної взаємодії.

Значну роль відіграє організація навчального процесу на засадах співпраці. Формування навчальних мікрогруп, спільне виконання завдань, взаємооцінювання стимулюють розвиток відповідальності, самоорганізації та вміння координувати дії з іншими [7].

Педагогічні умови також включають системну рефлексію – аналіз студентами власної комунікативної поведінки, вияв труднощів і шляхів їх подолання. Рефлексивні вправи, щоденники спостережень, обговорення зворотного зв'язку є важливими інструментами формування свідомого ставлення до професійної взаємодії [2].

Отже, різні умови створюють підґрунтя для розвитку комунікативної компетентності через практику, співпрацю та усвідомлення власного досвіду. Їх цілеспрямоване впровадження в освітній процес забезпечує формування необхідних для майбутнього вчителя навичок командної взаємодії.

Командна взаємодія є ефективним середовищем формування комунікативної компетентності майбутніх учителів, оскільки саме в ній найповніше реалізуються механізми комунікації, розвиваються соціальні навички та професійно значущі якості особистості.

Особливість командної роботи полягає в необхідності узгодження дій, обміну інформацією, розподілу функцій і відповідальності. У таких умовах студент має можливість проявити ініціативу, навчитися слухати інших, аргументувати власну позицію, домовлятися та досягати спільної мети [5].

Участь у командній діяльності активізує процеси самопізнання, сприяє формуванню рефлексивної позиції щодо власної ролі в колективі, розвиває вміння аналізувати комунікативні ситуації та визначати ефективні стратегії взаємодії [2].

Командні форми організації навчання – проєктна робота, мозковий штурм, колективне розв’язання професійних задач, мікрогрупова діяльність – створюють умови для цілеспрямованого формування навичок співпраці. Це сприяє не лише професійному розвитку, й соціальній адаптації студентів.

Крім того, через командну роботу реалізується принцип навчання через дію (action learning), що дозволяє засвоювати нову інформацію в контексті практичної взаємодії, формує стійкі міжособистісні зв’язки та підвищує мотивацію до навчання [7].

Командна взаємодія є потужним чинником розвитку комунікативної компетентності, створюючи природне середовище для її практичного формування. Проте досягнення високого рівня цієї компетентності можливе лише за цілеспрямованої організації освітнього процесу. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження методичних рекомендацій, що сприятимуть ефективному розвитку комунікативних навичок майбутніх учителів у командній взаємодії.

Ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх учителів потребує цілеспрямованої організації освітнього процесу з урахуванням психологічних і педагогічних чинників. Передусім варто інтегрувати інформацію про командну взаємодію у навчальні програми шляхом впровадження колективних форм роботи: проєктів, дискусій, тренінгів, що сприятимуть практичному розвитку навичок співпраці.

Важливим аспектом є створення психологічно комфортного середовища у студентських групах, у якому кожен учасник освітнього процесу матиме змогу відкрито висловлювати свої думки, брати участь у спільному обговоренні, не боячись осуду чи недовіри. Така атмосфера сприяє формуванню довіри та відкритості як базових умов ефективної комунікації.

Особливу увагу слід приділяти розвитку емоційного інтелекту та рефлексії. Доцільним є застосування спеціальних методик і вправ, спрямованих на розвиток емпатії, навичок саморегуляції, усвідомлення власних комунікативних стратегій. Рефлексивні щоденники, вправи на зворотний зв’язок та аналіз конкретних ситуацій (case study) можуть стати ефективними інструментами забезпечення цього процесу.

У контексті цифровізації освіти важливо формувати у здобувачів уміння здійснювати професійну комунікацію в онлайн-середовищі. Для цього до освітнього процесу необхідно впроваджувати цифрові платформи, інструменти спільної роботи, форуми, відеозустрічі, навчати етикету цифрового спілкування та розвивати критичне ставлення до цифрового контенту.

Педагогічна практика має бути орієнтована не лише на формування предметних і методичних умінь, але й на розвиток комунікативних навичок. Рекомендується передбачити участь здобувачів у спільних завданнях з іншими вчителями, проведення класних і позакласних заходів, що потребують командної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Також доцільним є залучення здобувачів до міждисциплінарної взаємодії. Спільна робота з представниками інших спеціальностей – психологами, соціальними педагогами – дозволяє майбутньому вчителю набутися досвіду міжпрофесійної комунікації, що є необхідним у сучасному ЗЗСО.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів є складним, динамічним і багатоаспектним процесом, що вимагає комплексного підходу до організації освітнього середовища. Дослідження підтверджує важливість поєднання психологічних і педагогічних аспектів, спрямованих на розвиток соціальної зрілості, емоційної стійкості, здатності до рефлексії, партнерства та ефективної взаємодії в команді.

Основними чинниками формування комунікативної компетентності є: створення сприятливого психологічного мікроклімату, застосування інтерактивних методів навчання, організація спільної діяльності в групах, розвиток цифрової комунікації та активне залучення здобувачів до педагогічної практики. Командна діяльність, як показано в дослідженні, є ефективним середовищем для формування навичок міжособистісної взаємодії, що сприяє професійному становленню майбутнього вчителя.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні інструментів діагностики рівня комунікативної компетентності на різних етапах професійної підготовки майбутніх учителів, розробці програм психолого-педагогічного супроводу здобувачів в умовах змішаного та дистанційного навчання, а також у визначенні ефективних моделей міждисциплінарної взаємодії в командному середовищі закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок*. 2015. № 6(125). С. 10–13.
2. Білявська Т. М. Комунікативна компетентність як важлива складова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Colloquium-journal*. 2020. № 34. С. 43–47.
3. Василега, О. Ю., Сидоренко, І. В. (2017). Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності вчителя. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2017. (39). С. 57–66. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-39.57-66>
4. Волкова Н. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : дис ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Дніпропетровськ, 2006. 432 с.
5. Волошина О. В. Готовність майбутніх педагогів до роботи в команді: теоретичні та практичні аспекти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. (15). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15033202>
6. Горностай П. П. Методи групової роботи в системі освіти : методичні рекомендації. Київ: Міленіум. 2017. 64 с.
7. Денисюк М., Коберник О. Здатність до роботи в команді як сучасна професійна компетентність педагогічного працівника. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 2(6). С. 216–223. DOI: 10.31499/2706-6258.2(6).2021.248223
8. Мирончук Н. М., Антонова О. Є. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя в умовах змішаного навчання. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 1(19). С. 267–277.
9. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРИНТ. 2020. 88 с.

© Ляховський Я. Г.

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Стаття надійшла до редакції 16.10.2025

Стаття прийнята 06.11.2025

Стаття опублікована 01.12.2025